

"Jude är något man gör"

Skiftande reflektioner om att vara jude i Sverige i dag

BOKRECENSION

DOI: <https://doi.org/10.30752/nj.116951>

Jude i Sverige: en antologi, red. Daniel Pedersen (Stockholm: Föreningen Judisk kultur i Sverige, 2021), 384 sidor.

Judiska liv kan levas på många olika sätt i dagens Sverige och en identifikation med det judiska kan ta sig uttryck på vitt skilda sätt i olika människors liv: det vittnar antologin *Jude i Sverige*, som utgavs ifjol, tydligt om. Antologin samlar 29 texter som på olika sätt berör det judiska i Sverige idag; engagerade och argumenterande texter som i högre eller lägre grad bygger på skribenternas personliga erfarenheter av temat. Antologin är utgiven av Föreningen Judisk kultur i Sverige och tillägnas minnet av journalisten och redaktören Jackie Jakubowski som gick bort år 2020. Jakubowski kom till Sverige som tonåring år 1970, på flykt undan de antisemitiska kampanjerna i Polen, och kom med tiden att bli en inflytelserik och initiativrik debattör, inte minst i sin roll som mångårig chefredaktör för kulturtidskriften *Judisk Krönika*.

Antologins redaktör, forskaren och författaren Daniel Pedersen, framhåller i sin inledning att strävan varit att skapa en bok i Jakubowskis anda: "diskussionslysten, inte sällan utmanande, krävande och ständigt nyfiken och reflekterande" (s. 11). Detta medför ett brett närmandesätt till bokens titel där detta att vara jude i Sverige framförallt

betraktas utgående från den geografiska platsen. Oavsett när skribenterna kommit till Sverige, hur de kommit och hur länge de eventuellt tänkt stanna är det i skrivande stund den här platsen som förenar dem och som utgör det sammanhang i vilket de reflekterar över det judiska. Utöver platsen har skribenterna föga gemensamt. Visserligen är de allra flesta verksamma inom kultur- och

vetenskapsvärlden – skribenter, musiker, skådespelare, redaktörer, journalister och forskare – men därutöver representerar de en synnerligen blandad skara. Somliga har vuxit upp i traditionellt judiska familjer, andra har hittat sin väg till judendomen i vuxen ålder. För somliga har det judiska arvet varit en viktig del av släktens och familjens historia, andra har snubblat över det mest av en slump. För somliga är det judiska förknippat med institutioner som synagogan, judiska skolan eller Bund, andra ser det judiska i vardagen och hemmet: i ord och fraser, maträtter och vanor. Deras rötter finns i Mellanöstern, Östeuropa och Nordamerika, många kommer från familjer som bott i Sverige i århundraden. Framförallt: för somliga spelar gudstron en viktig roll i förhållningssättet till det judiska, för andra ingen alls. För de senare är judendomen en kulturell identifikation eller en utpräglat ateistisk livssyn.

Som ovan nämndes fylls boken framförallt av skrivande människor som uttrycker sig elegant och med eftertanke. Hur de valt att bygga upp sina texter varierar dock stort. Vissa inlägg kan läsas mera som utvidgade krönikor eller debattartiklar som tar pulsen på det judiska kulturlivet i dagens Sverige. Andra är djupt personliga berättelser där skribenterna experimenterar med stilen och väcker sina smärtsammaste minnen till liv. Om man som jag läser boken från början till slut känns det aningen ojämnt och förvirrande, men jag tror att många läsare snarare kommer att göra nedslag här och där och välja ut texter av skribenter de är intresserade av. Ojämnheten kan också ses som ett medvetet val att bejaka mångfalden av röster som från olika perspektiv och med olika former av engagemang talar om att vara jude i Sverige idag. Detta är mycket välkommet. Den sista finslipningen av manuset kunde trots allt ha gjorts med större omsorg för att undvika de språk- och slarvfel som nu fångar ögat

här och där, inte minst är det beklagligt att alla skribenter inte kommit med i författarpresentationen i slutet av boken.

Som helhet är boken ändå mycket tankeväckande. Flera skribenter är obekanta för mig från förr, andra hade jag ingen aning om att de hade en koppling till det judiska. Efter avslutad läsning finns framförallt tre texter kvar i mina tankar. Chefredaktören för tidningen *Vi Läser*, Jonas Eklöf, väver i sin text samman tre olika berättelser: släktens judiska historia, sitt eget utforskande av judendomen under ett studieår vid Paideia och det mycket konkreta uppdraget att delta i begravningsällskapet Chevra Kadisha i Stockholm under pandemin. Repen bränner handflatorna, mulden är tung av regn, spadtagen jämna. Däremellan växer en ny livssyn fram: ”Ny jord, nya ord” (s. 136). Poeten Maja Thranes dikter väver i sin tur samman bibliska motiv och uttryckssätt med vardagen i Sverige idag genom namn, minnen och ting. En tankekedja inleds med samovaren, vem minns vem som egentligen hämtade med den till Stockholm från Polen? Och alla dessa namn, smeknamn och tilltalsnamn som byts och ändras med varje flytt och med tidens gång. Merjase blir Marie blir Bobbe: ”namn som namn vi lever / vårt rätta namn förborgat / som om det vore säkrast så” (s. 262).

Professor emeritus i socialpsykologi, och *Nordisk judaistik*s redaktionsrådsmedlem, Lars Dencik skriver medryckande om sin egen judiska väg i kapitlet som talande nog fått namnet ”En krokig väg till en rak linje”. Född i Borås av föräldrar som bägge överlevt förintelsen och tagit sig till Sverige skriver Dencik om hur hans väg gått från det sekulära men starkt judiskt medvetna barnoms hemmet till ett större och bredare engagemang i det judiska både inom det akademiska och i sitt eget familjeliv. Denciks kloka konstaterande fungerar som en utmärkt sammanfattning av boken: ”Jude är inte primärt

något man är, det är framförallt något man gör. Mer det, än något man 'tror'. [...] Man 'judar' om man så vill. Eller låter bli, om man hellre vill det" (s. 54). ■

RUTH ILLMAN

Docent i religionsvetenskap vid Åbo Akademi
och Uppsala universitet, föreståndare för
Donnerska institutet, Åbo